

Eyüpte Medfun Bir Halvetî- Sivâsî Şeyhi:

Sivâsî-zâde Abdülbâkî Efendi

Yrd. Doç. Dr. Cengiz Gündoğdu*

GİRİŞ

XIII. asrın sonlarına doğru Ahî Yûsuf Halvetî tarafından açılan bir zaviye ile Anadolu'ya giren¹ halvetiyye tarîkatı, Sadreddîn Hiyavî (ö. 860/1455, Şamahı)'nin halifelerinden Amasyalı Pir İlyas(ö. 837/1433, Şamahı) vasıtasıyla özellikle Amasya, Sivas ve civar muhitlerde yayılmıştır². Seyyid Yahyâ Şîrvânî (ö.868/1463-64, Bakü)³'ye gelinceye kadar önemli bir yayılma kaydedemeyen tarîkatın etrâfa halîfe gönderip tarîkatı neşretme işi ilk defa Seyyid Yahyâ Şîrvânî tarafından başlatılmış⁴ bu zatın değişik bölgelere gönderdiği halifeleri vasıtasıyla tarîkat Anadolu, Balkanlar, Suriye, Mısır, Kuzey Afrika, Sudan, Habeşistan, ve Güney Asya'yı da kapsayan geniş bir muhite yayılmış, zamanla en çok kol ve şûbeye sahip olan bir tarîkat hüviyeti kazanmıştır.

Yahyâ Şîrvânî'nin irşâd halkasında yetişen ve tarîkatın Anadolu'da yayılmasında etkin olan meşhûr halîfelerinden şunlardır: Dede Ömer Rûşenî (ö.892/1486, Tebriz)⁵, Alaaddîn Ali(867/1462), Pir Şükrullah Ensârî(ö. 868/1463), Habîb Karamânî (ö.

* Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Bilim Dalı. E-posta: cengizg@atauni.edu.tr.

¹ Köprülü (Köprülüzâde), M. Fuad, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, TTK Yay., Ank. 1994, s. 96.

² Câmî, Mevlânâ Abdurrahmân, *Nefehâtü'l-Üns min Hazarâti'l-Kuds*, (trc. ve şerh. Lâmi'î Çelebi), Mârifet Yay., İst. 1980, s. 573; Taşköprülü-zâde, 'İsamüddîn Ebû'l-Hayr Ahmed, *eş-Şekâiku'n-Nu'mâniye fi 'Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniye*, (İnceleme ve notlarla nşr. Ahmet Suphi Furat), İÜ Ed.Fak. Yay., nr. 3353, İst. 1985, s. 73-73; Hulvî, Cemâleddîn, *Lemezât-ı Hulviyye ez-Lemezât-ı Ulviyye*, (haz. Mehmed Serhan Tayşi), MÜİF, Yay., İst. 1993, s. 393; Süleyman Uludağ, "Halvetiyye, *DİA*, XV, 394. Tarîkatın İstanbul'a ilk defa girişi ise Cemal Halîfe diye bilinen Cemaleddîn İshak Karamanî (ö. 933/1527) vâsıtasıyla olmuştur. Tahsin Yazıcı, "Fâtihden sonra İstanbulda İlk Halvetî Şeyhleri", *İstanbul Enst. Dergisi*, sy. II, İst. 1956, s. 87; Süleyman Uludağ, a.g.md., XV, 394.

³ Yahyâ Şîrvânî, zamanında halkın hürmet ve muhabbetine mazhar olan ve sohbetlerinden pek çok kimsenin istifâde ettiği bir şahsiyet olup, Ehl-i sünnet akaidine ehemmiyet vermedeki hassâsiyeti ve İran'a Şîî akâidinin nüfûz edememesindeki te'siriyle de tanınır. İrfan Gündüz, *Osmanlılarda Devlet-Tekke Münâsebetleri*, Seha Neşriyât, İst. ts., s. 65.

⁴ Ahmed Rif'at (Topal), *Mir'âtu'l-Makâsid fi Def'il-Mefâsid*, İst. 1293/1876, IV, 240.

⁵ Bu zat için bk. Hulvî, *Lemezât*, s. 515-516.

902/1496, Karaman)⁶ Pîr Bahâeddîn Erzincânî (ö.869/1464)⁷ ve Ziyâeddîn Yusuf Şîrvânî'dir⁸.

İlk defa Yahyâ Şîrvânî'nin ölümünden sonra kollara ayrılmaya başlayan Halvetiyye'nin Yahyâ Şîrvânî'den sonra ayrıldığı dört ana kol şunlardır:

Dede Ömer Rûşenî (ö. 892/1486, Tebriz) tarafından kurulan *Rûşeniyye*, Pîr Bahâeddîn Erzincânî'nin halîfesi⁹ Cemal Halvetî (ö.899/1494, Tebük)¹⁰ tarafından kurulan *Cemâliyye*, Ahmed Şemseddîn Marmaravî es-Sarûhânî (ö.910/1505, Manisa) tarafından kurulan *Ahmediyye*¹¹ ve Şemseddîn-i Sivâsî (ö.1006/1597, Sivas) tarafından kurulan *Şemsiyye*.

Şemseddîn-i Sivâsî'nin te'sis ettiği *Şemsiyye* kolu, Sivas ve yöresinde yayılmış ve faaliyet göstermiştir¹².

Sivas civarını faaliyet merkezi seçmiş ve Anadolu'da Türk kültürü ve tasavvufuna yön vermiş olan Şemsîlik, Sivas'ta Şemsiyye dergâhında faaliyetini sürdürmüş, Şemseddin-i Sivasi'nin vefatından sonra Şemsi dergahında post-niîn olan Abdülmecîd-i Sivâsî(ö.1049/1639)'nin padişah tarafından İstanbul'a davetiyle birlikte İstanbul'a taşınmıştır. Önceleri Şemsiyye'nin İstanbul'daki temsilcisi konumunda iken bilâhare müstakil bir şûbe olma yoluna girmiş ve hem Şemsiyye hem de Sivâsîyye diye anılmıştır.

Gerek Abdülmecîd-i Sivâsî, gerekse yeğeni ve damadı Abdulahad Nûrî (ö.1061/1651) ve onların halîfe ve muhibleri tarafından İstanbul ve dışında geniş bir yayılma imkânı bulan Şemsîlik, netîcede Abdülehad Nûrîye nisbet edilen Sivâsîyye adı altında müstakil bir şûbe olarak anılmıştır. Her iki şekildeki isimlendirme yanında, gerek Vicdânî gerekse Vassâf, Şemsiyye'nin Abdülehad Nûrî tarafından İstanbul'da

⁶ Hulvî, *Lemezât*, s.407-410; Câmî, *Nefehâtu'l-Üns*, s. 577-579.

⁷ Bu zat için bk. Hulvî, s. 411-416; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, (haz. A. Fikri Yavuz, İsmâil Özen), Meral Yayınevi, İst. ts. I, 174.

⁸ Yahya Şîrvânî'nin diğer meşhur iki halifesi ise; Alaeddîn Ali Rumî (ö.867) (Bk. Hulvî, s. 407-408), ve Pîr Şükrüllâh Ensârî (ö.868)'dir. (Bk. 403-405.)

⁹ Muhammed Nazmî, *Hediyetü'l-İhvân*, (İnceleme ve Edisyon Kritikli Metin) (haz. Osman Türer), (Doktora Tezi İkinci Kısım) Ank. 1982, s. 201.

¹⁰ Bu zatın vefatının; 900, 903, 912, olduğunu söyleyenler de vardır. Bk. Vicdânî, s. 58.

¹¹ Bu zat ve oluşturduğu kol hakkında geniş bilgi için bk. Ahmet Ögke, *Ahmed Şemseddîn-i Marmaravî Hayatı, Eserleri, Görüşleri*, İnsan Yay., İst. 2001.

¹² Sâdık Vicdânî, Ebû Rıdvân, *Tomâr-ı Turuk-ı Aliyye'den Halvetiyye*, Evkâf-ı İslâmiyye Matb., İst. 1919-1922, s. 115; Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ-ı Ebrâr ve Şerh-i Esmâr-ı Esrâr*, Süleymâniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 2306-2309, III, s. 255

yayıldığı ve orada bir şûbenin teşekkül ettiği husûsunda birleşirler¹³. Vicdânî, Abdülehad Nûrî'nin, Halvetiyye'nin Şemsiyye şûbesini geniş bir şekilde İstanbul'da yaymış olduğundan dolayı ona Sivâsîyye kolunun kurucusu nazarıyla bakıldığını ifade eder¹⁴.

Şemsiyye'den doğan bu şûbe aynı zamanda Şemsiyyenin tek ve son şûbesi olarak faaliyetini sürdürmüştür¹⁵. Fakat Sivâsîyye şûbesi Abdülmecîd-i Sivâsî ve Abdülehad Nûrî, dönemlerinde İstanbul'da ve sair bölgelerde kısa zamanda yayılmış olmasına rağmen, bu yaygınlığı ve şöhreti, onlardan sonra devam edememiştir.

İşte XVII. yüzyılda İstanbul'un mana coğrafyasında Halvetî neşvesinin yayılmasında etkin rol almış Şemsî-Sivâsî ailesinin önemli şahsiyetlerden birisi de Sivâsî-zâde Abdülbâkî Efendi'dir.

Tebliğimize konu olan bu mana eri ile ilgili bilgi sunmadan önce Eyüp semtini manevi nefesiyle yoğuran ve Nazmî Efendi'nin "babasının sırrı üzeredir" dediği Abdülbâkî Efendi'nin şahsiyetinin oluşmasında birinci derecede rol oynayan Abdülmecîd-i Sivâsî hakkında kısa bilgi aktarmak istiyorum.

Abdülmecîd-i Sivâsî 971/1563 târihinde Sivas'ın Tokat sancağına bağlı Zile kasabasında doğmuştur. Babası Horasan'dan gelip Zile'ye yerleşen Ebu'l-Berekât Muhammed'in oğlu Halvetiyye tarîkatı mensubu Muharrem Efendi'dir. Aynı zamanda Halvetiyye tarîkatın Şemsiyye kolu müessisi olan Şeyh Şemseddîn Sivâsî'nin de yeğenidir. Otuz yıl kadar medrese tahsîlini sürdürdükten sonra tasavvufa sülûk etmiş, kısa zamânda şeyhlik makâmına yükselmiş, Şemseddîn Sivâsî'nin 1006/1597'de ölümünden kısa bir süre sonra Sivas'taki Şemsiyye Dergâhı'nda meşihât makâmına oturmuştur. Sivas ve çevresinde yaptığı hizmetler, zâhirî ve bâtınî ilimlerdeki şöhreti sebebiyle III. Mehmed tarafından İstanbul'a dâvet edilmiştir.

Abdülmecîd-i Sivâsî İstanbul'a geldikten sonra Mehmet Ağa Tekkesi ve Şeyh Yavsî Tekkesi'nde post-nişîn olmuş, Ayasofya, Fatih Câmii, Sultan Selim Câmii, Süleymaniye gibi İstanbul'un merkez câmilerinde verdiği va'zlarla halkı irşâd etmeye devâm etmiş, Sultan Ahmed Câmii'nin yapılmasıyla buraya vâiz olarak atanmış ve ölünceye kadar buradaki görevini sürdürmüştür.

¹³ Krş. Vassâf, III, 255; Vicdânî, s. 115.

¹⁴ Vicdânî, s. 115.

¹⁵ Sivâsîyye şûbesi meşâyihî ve faaliyetleri için bk. Necdet Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf, Sûfiler Devlet ve Ulemâ*, OSAV Yay., İst., 2001, s. 202 vd.

Sivâsî, devrin idârecileriyle, özellikle pâdişahlarla iyi münâsebetler içinde olmuş, zaman zamân toplumdaki bozulmalara dikkat çekmiş, bunun düzeltilmesi husûsundaki fikirlerini devlet adamlarına gerek yazılı gerekse sözlü olarak iletmiştir.

Sivâsî'nin yaşadığı dönemde Kadızade Mehmed Efendi'nin önderliğinde bir grup vaizin tarîkat ehlini toplumdaki bozulmalardan sorumlu tutup, idâreye şikâyet etmeleri ve değişik mahfillerde suçlamaları neticesinde her iki grup arasında ciddî tartışmalar olmuştur. Sivâsî bu tartışmalara doğrudan katılarak, tasavvuf ve tarîkatleri savunmuştur. Bu tartışmalarda mutasavvıfların savunduğu fikirler Sivâsî ile; karşı görüşler de Kadızâde ile özdeşleşmiş ve taraflar arasındaki tartışmalar tarihe Kadızâdelîler-Sivâsîler mücâdelesi olarak geçmiştir.

Sivâsî bu dönemde bir taraftan tarîkatlara karşı yürütülen taassub ile mücâdele ederken, diğer taraftan da, bazı grupların şerîate muhâlif gözüken görüş ve davranışlarına şiddetle karşı çıkmış, Ehl-i Sünnet'in sıkı bir bağılısı ve hararetli bir savunucusu olarak şöhret bulmuştur.

Muhtelif dînî ilimler sahasında yirmiden fazla eser kaleme alan Sivâsî, 1049/1639'da İstanbul'da vefât etmiştir¹⁶.

Sivâsî hakkında verdiğimiz bu kısa malumattan sonra tebliğimize konu olan oğlu Sivâsî-zâde Abdülbâkî Efendi'yi tanımaya çalışalım.

I- ABDULBAKİ EFENDİ: HİZMET VE ŞAHSİYETİ

Abdülmeccîd-i Sivâsî'nin tesbit edebildiğimiz kadarıyla biri erkek dört çocuğu dünyaya gelmiştir. Bunlardan biri, Abdülbâkî Efendi'dir. Diğer çocukları ise kız olup, en küçüğü; Râziye, ortanca kızı; Safiye, büyük kızı ise; Âlime Hatun'dur¹⁷. Hüseyin Vassâf, Sivâsî'nin kızlarından Raziye Hatun'u 1033/1623 târihinde Abdülehad Nûrî ile evlendirdiğini nakletmektedir¹⁸.

Abdülbâkî Efendi 1023/1614 tarihinde Reisü'l-Küttâb La'li Efendi (ö.1009/1600

¹⁶ Abdülmeccîd-i Sivâsî'nin hayatı ilmî, tasavvufî, edebî şahsiyeti ve eserleri hakkında bu bilgiler ve daha fazla malumat için bk. Cengiz Gündoğdu, *Bir Türk Mutasavvıfı Abdülmeccîd Sivâsî, Hayatı, Eserleri ve Tasavvûfî Görüşleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.

¹⁷ Nazmî, s. 242, 243.

¹⁸ Vassâf, III, 262. Raziye Hatun halk arasında "Küçük Türbe" diye bilinen eşinin bulunduğu türbeye defnedilmiştir.

veya daha sonra)'nin¹⁹ Abdülmecîd-i Sivâsî'ye hediye ettiği Eyüp Nişanca'da bahçe içinde bulunan bir evde²⁰ dünyaya gelmiştir²¹. Abdülehad Nûrî doğumlarına “Şeyh-i Bâkî” terribini târih düşürmüştür²². “Sivâsî-zâde” veya “Pir-zâde” diye meşhûrdur²³. Abdülbâki Efendi'nin Süleymâniye Ktp. Lala İsmâil, nr. 453/1'de, bulunan mecmuanın 19a varakta yer alan bir şiirinde Bâkî mahlasını kullandığını görüyoruz.

İbtidâ ilimleri babasından tedaris eden Abdülbâki Efendi, döneminin muhakkik ve müdakkik üstâdlarından da zâhirî ilimleri tedarîse devâm etmiş, bilâhare Şeyhulislâm Yahyâ Efendi'ye mülâzım (stajyer) olmuştur. Medrese tahsîlinde ilerleyerek Medâris-i Erba'îniyye (Kırk akçe medreseleri)'den mezun olmuş, resmî olarak haric medreselerinden birinde hocalık yapmıştır²⁴. Daha sonra Nazmi Efendi'nin ifadesiyle;

“Biz sûfî-i sâfi-dil, ihlâs be-dûşuz.

Biz meclis-i dil-dârda gerçi ki hâmûşuz.

Bir katrasını nûş ideli bâde-i aşkın,

Âlemlere ser-mâyede cûş u hurûşuz.” rubâîsini vird-i zebân edip, babasına bîat ederek tasavvuf yoluna intisâb etmiştir²⁵. Önceleri zâhirî ilimlere yönelmiş iken bilâhare bâtinî ilimlerde ilerleyerek zamânının seçkin sûfilerinden birisi olmuştur²⁶.

Abdülbâki Efendi'nin dönemin seçkin ve muteber sufilerinden oluşunu, Edirne ve civarındaki bazı imaret tesislerinin vakıf gelirlerinin bilanço kayıtlarında zevâid-hor²⁷ denilen zümrelere tahsis edilen ödenekten günlük sekiz akçenin İstanbul'a

¹⁹ Vassâf, bu zat'ın ismini “Musallî Efendi” diye kaydetmiştir. Bk. Vassâf, a.y.

²⁰ La'li Efendi, gerek Abdülmecîd-i Sivâsî'nin gerekse buraya gelip giden fukarânın ihtiyaçlarını da karşıyormuş. Bk. Nazmî, s. 125; Müstakîm-zâde, *H. Hediye*, vr. 24b. Bu arada Baha Tanman Bey'in tesbitine göre Sivâsî'nin bu eve yerleşmesi III. Mehmed'in cülûsu ile La'li Efendi'nin vefâtı arasında (1595-1598) gerçekleşmiş olmalıdır. Bk. M. Baha Tanman, “Sivâsî Tekkesi”, *Diünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, İst. 1994, I, 16. Bizim tesbitlerimize göre Abdülmecîd-i Sivâsî'nin İstanbul'a gelmesi 1599'dan sonradır.

²¹ Nazmî, s. 189,190; Şeyhî Mehmed Efendi, *Vakâyi'ü'l-Fuzalâ*, (Neşre haz. Abdülkadir Özcan), Çağrı Yay., İst. 1989, II, 419; Vassâf, III, 260; Mehmet Süreyya, *Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniye (Sicilli-i Osmâni)*, Matbaa-i Amire, İst. 1311/1893, III, 297; Hoca-zâde Ahmed Hilmi, *Ziyâret-i Evliyâ, Dâru'l-Hilâfeti'l-Âliyye*, İst. 1317/1899, s. 87.

²² Nazmî, s. 189,190; Şeyhî, II, 419; Vassâf, III, 260; Hoca-zâde, s. 87.

²³ Vassâf, III, 260.

²⁴ Nazmî, s. 190; Şeyhî, II, 419; Hoca-zâde, s. 87.

²⁵ Nazmî, s. 189,190; Şeyhî, II, 419; Vassâf, III, 260; Hoca-zâde, s. 87.

²⁶ Vassâf, III, 260.

²⁷ Zevâid: vakfın vâridâtı meşrutun-lehlere verildikten sonra artan demektir. Ali Hikmet Berkî, *Vakfa Dair Yazılan Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen İstilah ve Tabirler*, (II. Bsk.), Vakıflar Genel Müdürlüğü Neşriyatı, Ankara, tsz. s. 60.

Abdülbâki Efendi için gönderildiğine dair kayıtlar²⁸ da göstermektedir. Bu ödenek Osmanlı döneminde örfen hizmet mukabili olmayarak vakfın gelirinden salah, ilim ve fakr sahiplerine verilmiştir²⁹. Edirne ve civarındaki imaret tesislerinin Bilaço kayıtlarında Zevâid-hor denilen zümre mensupları arasında İstanbul'da bulunan bazı kadınlara da ödenek gönderildiği anlaşılıyor. Barkan'ın tespit ettiği bilanço kayıtlarında Âlime Hatun (Bülbülzâde'nin eşi), Safiye Hatun ve Raziye Hatun isimleri de geçmektedir³⁰ ki, bu hanımlar eğer Abdulmecî-i Sivâsî'nin kızları ise yapılan ödeneğin Sivâsî ailesine yönelik olarak olduğu da düşünülebilir.

Abdülbâki Efendi babasının ölümü üzerine onun Yavsi Tekkesi'ndeki makamında post-nişin olmuş ve talibleri irşada devam etmiştir. Yine Sultan Ahmet Câmii'nde babasının yerine Cuma vâizliği, Sultan Mehmed Han Camii (Fâtih Câmii)nin ise Çarşamba günü vâizliği kendilerine tevcih olunmuştur³¹.

Abdülbâki Efendi'nin Yavsi Tekkesi'ne ve Sultan Ahmed Camii'i Cuma vaizliğine atanmasıyla ilgili olarak Muhammed Nazmi şöyle bir rivayet aktarıyor:

“Abdülmecîd-i Sivâsî 1049'da vefât ettiğinde, Şeyhülislâm Yahyâ b. Zekeriyya, Yavsî Zâviyesi şeyhliği ve Sultan Ahmet Câmii vâizliğinin Sivâsî Efendi'nin oğlu Abdülbâki Efendi'ye verilmesini Sultan Murat'a teklif eder. Sultan Murat Han da; “Yavsî Tekkesi'ni verdim, ancak Abdülbâki Efendi henüz genç olduğundan (26-27 yaşlarında) babamın câmiine, ihtiyâr, ilim ehli ve kerâmet sâhibi birisini telhis edesin.” diye hat yazar. Yahyâ Efendi Sultan Murat'ın bu hatt'ından kendi istediği kişiyi telhis etmesini istediğini anlar ve isrâr etmez. Neticede Sultan Murat İstanbul'da olan şeyhlerden birini münâsip görmez ve Özi'de Tatar Derviş Efendi diye bilinen birini teklif ettiklerinde, münâsip görür ve hemen Kapıcıbaşını dâvet için gönderir. Pâdişah aynı günün gecesini rüyâsında Sivâsî Efendi'yi görür. Sivâsî Efendi O'na; “Pâdişahım, atan Sultan Mehmed'in ve baban Sultan Ahmed'in ve senin elli yıldan beri hizmet ve duâcınızım. Baban o câmiyi binâ ettirdiğinde İstanbul'da yüzden fazla meşâyih var iken, beni seçmişlerdi. Size de lâyük olan, o görevi benim oğluma vermenizdir.” diye nasîhat ederler. Sultan Murad Han yine Nakşi'nin gelmesinde isrâr eder. Birkaç gün

²⁸ Ömer Barkan, “Edirne ve Civarındaki Bazı İmâret Tesislerinin Yıllık Muhasebe Bilançoları”, *Belgeler*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1964, II, 373.

²⁹ Ali Hikmet Berki, s. 60.

³⁰ Bkz. Barkan, II, 373-374.

³¹ Nazmî, s. 190; Şeyhî, II, 419; Vassâf, III, 260; Mehmet Süreyyâ, III, 297; Hoca-zâde, s. 87.

sonra, tekrar rüyâsında Sivâsî Efendi'yi görür. Sivâsî Efendi bu kez; “Pâdişahum siz bâkî olun, Nakşî vefât etti.” der. Pâdişah yine isrârında devâm eder. Nakşi şeyhini dâvet için giden Kapıcıbaşı döndüğünde şeyhin ölmüş olduğu haberini verir. Bu arada Silahtar Mustafa Paşa da Abdülbâki Efendi için pâdişaha ricâda bulunduğunda; “Olmaz Mustafa, ihtiyâr birisini isterim.” diye cevap verir. Aynı gece Hz. Peygamber'i rüyâsında görür. Hz. Peygamber ona; “Murad Sivâsî'ye niçin inad edersin? Sen onun Allah katında ve benim katımda nasıl bir yüce mertebede olduğunu bilmezsin. Elbette oğluna bu görevi ver.” diye emreder. Aynı rüyâyı Yahyâ Efendi ve Dârussaâde Ağası da görür ve pâdişaha anlatırlar. Sultan Murad Yahyâ Efendi'ye; “Sivâsî Efendi'nin büyük adam olduğunu bilmiştim, lâkin hakîkatiyle şimdi bildim.” diye gördüğü rüyâyı takrir edip eline kalem alarak; “Babam Sultan Ahmet Câmîi cuma va'zîyesini Sivâsî-zâde Abdülbâkî Efendi'ye verdim.” diye hatt-ı şerîf yazarlar. İşte bu olaydan dolayı Sultan Ahmet Câmîi kırk gün vâizsiz kalmıştır.”³²

Hoca-zâde'nin,

Miftâh-ı nakl-i esmâ, fettâh-ı bâb-ı mânâ

*Dânâ-yı sırr-ı esrâ Sivâsî-zâde ol er*³³.

diye tavsif ettiği Abdülbâki Efendi'nin eserleri ve görüşleri hakkında bilgi sahibi değiliz. Ancak onun Süleymâniye Ktp. Lala İsmâil, nr. 453/1'de bulunan mecmuanın 19a'da yer alan şu ilâhîsi Hoca-zâde'nin belirttiği hasletlere iştîyakının kendi diliyle ifadesini göstermektedir:

İlâhî sen beni yarlığa lütf et

Ledünni ilmîne mazhar olam tâ

Ledünnî ilmîne mâlik olanlar

Ne denlü alçak ise olur a'lâ

Cemî'-i Halvetîler hürmetine

Dilim eyle me'ârif ile gûyâ

Budur senden niyâzım gece gündüz

Kulun Bâkî'ye ihsan et Hüdâyâ

³² Nazmî, s. 144-145, Peçevî, s. 358.

³³ Hoca-zâde, a.y.

Senin ednâ kulundur bende Bâkî
Ayırma doğru yoldan anı Mevlâ

Abdülbâkî Efendi yetmiş üç yıl ser halka-i Tevhîd ve tezkîrde bulunmuş, kürsülerde hadîs ve tefsîr dersleri vermiştir³⁴.

Muhammed Nazmî'nin ifâde ettiğine göre O, zâhid, müteşerri', verâ ehli, kerâmet ve makâm sâhibi birisi olup, pek çok halife ve muhibbi vardı. Katında pâdişah ve köle bir olup, halk tarafından da oldukça çok sevilirdi. Aşırı derecede tevâzu ehli birisi olup, yaşı doksana ulaştığı hâlde ziyâretçileri bizzat kendisi kapıda karşılar ve uğurlarmış³⁵.

Sivâsî-zâde Abdülbâkî Efendi 1122/1710 senesi Rebiülevvel ayının 15. çarşamba gecesi vefât etmiş, cenâzeleri Eyüp Nişanca'da babasının türbesine defnedilmiştir³⁶.

Yahyâ Nazîmî yazdığı bir şiirde vefâtına şu beyitle târih düşürmüştür;

“Gitti Bâkî menzile târihini dedim Nazîm

Kürsi-i adn'i ide Sivâsî cilvegâh.” ³⁷

Vefâtından sonra Sultan Ahmed Câmîi va'ziyesi, Yenibahçe'li Çelebi Şeyh Mehmed Efendi'ye, zâviyeleri (Yavsi Zâviyesi)de kerîme-zâdesi Şeyh Mehmed Efendi(ö.1143/1730)'ye verilmiştir³⁸.

II- GÖREV YAPTIĞI TEKKELER

A- Şeyh Yavsî Tekkesi{ TC "c- fieyh Yavsî Tekkesi" \1 1 }

Yavsî Tekkesi, Sivâsî Halvetî Tekkesi olarak da bilinmektedir. Bu tekke Fâtih ilçesinde, Sultan Selim Külliyesi yakınındaki Aspar Su Haznesi'nin güneybatı köşesinde, bugünkü Dâruşşafaka Lisesi sınırları içerisinde³⁹ Şeyh Resmî mahallesi,

³⁴ Nazmî, s. 190; Şeyhî, II, 419; Vassâf, III, 260; Mehmet Süreyyâ, III, 297; Hoca-zâde, s. 87.

³⁵ Nazmî, s. 190; Şeyhî, II, 420.

³⁶ Şeyhî, I, 52; Vassâf, III, 260; Hoca-zâde, s. 87; Mehmet Süreyyâ, III, 297; Vassâf, III, 260; Süleymâniye Ktp. Lala İsmâil, nr. 453, vr.19a.

³⁷Vassâf, a.y.

³⁸ Şeyhî, II, 419-420; Fındıklılı, s. 315.

³⁹ Ekrem Işın, “Yavsî Baba Tekkesi”, *DBİA(Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi)*Kültür Bakanlığı ve Târih Vakfının Ortak Yayını, İst. 1994VII, 445.

Yavuz Selim caddesi, Alinaki Sokağında bulunmaktadır⁴⁰. Kurucusu Muhyiddîn Mehmed İskilibî (ö.920/1514)'nin⁴¹ lakabından ötürü “Yavsî Baba Tekkesi” diye anılmıştır. Bayramîliğin İstanbul'daki ilk büyük örgütlenme merkezi sayılan bu tekke, XV. yüzyılın sonlarında şehir hayatına giren bu tarîkatın Tennûrî kolu tarafından kurulmuş, daha sonra Halvetîliğe bağlı Sivâsî ve Sünbülî Meşihâtına sahne olmuştur.

Abdülmeccid-i Sivâsî'nin 1604'de⁴² bu tekkeye postnişin olmasıyla Bayrâmî-Şemsî meşihati son bulmuş ve bu târihten itibaren 1798'e kadar tekke, Halvetîliğin Sivâsî koluna mensûb şeyhler tarafından yönetilmiştir⁴³.

Bu tekkede görev alan meşâyih: Şeyh Yavsî Muhyiddîn Mehmed (ö.920/1514)⁴⁴, Şeyh Musluhiddîn Sîrozî (ö.926/1519), Şeyh Abdurrahman Müeyyidî (ö.944/1537), Şeyh Muhyiddîn Mehmed (ö.952/1545), Şeyh Abdurrahmân Hâtifî (ö. ?), Şeyh Nasrullâh (ö.974/1566), Şeyh Mustafa Selâmî (ö.993/1585), Şeyh Muslihiddîn (ö.983/1575!), Abdülmeccid-i Sivâsî (ö.1049/1639), Şeyh Abdülbâkî (ö.1122/1710), Şeyh Mehmed (ö.1143/1730), Şeyh Abdülmeccid (ö.1149/1736), Şeyh Abdülbâkî (ö.1213/1798), Şeyh Seyyid Abdülhâlik (ö.1227/1812), Şeyh Abdülkerîm Hilmî (ö.1248/1832), Şeyh Mehmed Haşim Çelebî (ö.1258/1842), Şeyh Mehmed Şükrullâh (ö.1285/1869), Şeyh Mehmed Nûreddîn Çelebî (ö.1293/1876) ve Şeyh Hüseyin Sünbülî (ö.1318/1900) Efendilerdir⁴⁵.

B- Sivâsî Tekkesi

Eyüp Nişanca semti, Düğmeciler mahallesi, Nişanca caddesi üzerinde⁴⁶ türbesinin de bulunduğu bahçede 120 ada 34 parsel üzerine inşâ edilen Abdülmeccid-i Sivâsî'nin evi⁴⁷ o henüz hayatta iken vezîrlere, ulemâ, devlet erkânı, tarîkat şeyhleri, fukarâ ve dervîşlerden, her gün kırk-elli, belki daha fazla kimsenin toplandığı ve sabah

⁴⁰ Özdamar, s. 303.

⁴¹ Bk. Taşköprülü-zâde, 'İsamüddîn Ebû'l-Hayr Ahmed, *eş-Şekâiku'n-Nu'mâniye fi 'Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniye*, (İnceleme ve notlarla nşr. Ahmet Suphi Furat), İÜ Ed.Fak. Yay., nr. 3353, İst. 1985, s. 342-344; daha fazla malumat için bk. Mustafa Aşkar, *İskilipli Şeyh Muhyiddin Yavsî, Hayatı Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı*, Vera Yay., Ank. 1996.

⁴² Işın Sivâsî'nin bu tekkeye 1576 târihinde postnişin olduğunu söylüyorsa da bizim tesbitlerimize göre bu doğru değildir.

⁴³ Işın, a.g.m. VII, 445-446.

⁴⁴ Şeyh Muhyiddîn, Şeyhülislâm Ebûssuûd Efendi'nin babasıdır.

⁴⁵ Şükrî, s. 60-61.

⁴⁶ Tanman, “Sivâsî Tekkesi”, I, 16; Mustafa Özdamar, *Dersaadet Dergâhları*, Kırk Kandil Yay., İst. 1994, s. 39.

⁴⁷ Özdamar, s. 39.

akşam beşer altışar sofraya yemek verilen, sohbet ve zikir halkaları oluşturulan bir mekân olarak hizmet vermiştir⁴⁸.

Bu ev Sivâsî henüz hayatta iken resmen tekke niteliğine kavuşmamış olsa da, çok sayıda müridinin uğrağı olduğu ve fiilen bir tekke gibi çalıştığı söylenebilir. Baha Tanman'ın tesbit ettiğine göre Vakıflar İstanbul Baş Müdürlüğü Arşivi'ndeki Tekâyâ ve Zevâyâ Defteri'nde Abdülmecîd-i Sivâsî'nin Eyüp'te bir tekke vakfetmiş olduğunu belirten, târihsiz bir kayıt⁴⁹ buranın daha sonraları da tekke olarak hizmet verdiğini te'yîd etmektedir.

Tanmanın tespitine göre, Batıda Eyüp-Nişanca caddesi, diğer yönlerde komşu parsellerle çevrili olan tekke arsasının batı kesimi türbelere ve hazîreye, doğu kesimi tekkenin diğer bölümlerine tahsis edilmiştir. Geçen yüzyılda yenilenmiş olması gereken, hepsinin ahşap olduğu bilinen tevhdhâne, harem, selâmlık ve diğer birimler Cumhûriyet döneminde ortadan kalkmış, arsanın bir kesimine Nişancı Ortaokulu inşâ edilmiştir⁵⁰.

Aslında Sivâsî Tekkesi'nin postuna geçen şeyhlerin dökümünün ele geçirilememiş olması, diğer taraftan mecmûa kayıtlarında bu semtte Sivâsî Tekkesi diye bir tekkenin yer almamış olması buranın resmî bir hüviyet kazanmamış olduğunu da düşündürmektedir.

Tanman, bâzı kaynaklarda(kaynak belirtmiyor) Eyüp'teki Sivâsî Tekkesi'nin Abdülehad Nûrî'nin adıyla anıldığını söylemektedir. Diğer taraftan tekkenin hazîresinde bir çok başka tekkenin (Mehmet Ağa, Ferrûh Kethüdâ, Zıbın-ı Şerîf, Yahyâ-zâde) postnişînlerine âit mezarların bulunduğunu, bunların dışında hazîrede mezarları tesbit edilen Şeyh Abdussamed Efendi (ö.1067/1656), Şeyh Abdülmecîd Efendi (ö.1130/1717), Yahyâ oğlu Şeyh Mehmed Efendi (ö.1165/1751) ile Şeyh Seyyid Ahmed Bey'in (ö.1245/1829) de burada postnişîn olmalarının ihtimâl dâhilinde olduğunu belirtmektedir. Ayrıca II. Mahmûd'un kızı Sâliha Sultan'ın 1249/1834'teki düğününe dâvet edilen Halvetî şeyhleri arasında "Eyüb Ensâri'de Abdülehad Nûrî Tekkesi(?) şeyhi Seyyid İbrâhîm Efendi'nin" şeklinde bir ibarenin bulunduğunu, Bandırmalı-zâde A. Münib Efendi'nin 1307/1889-90 târihli *Mecmûa-i Tekâyâ*'sında da Şeyh Tefvik Efendi'nin ismi geçtiğini, son postnişîninin de Şeyh Salâhî Bey olduğunun

⁴⁸ Nazmî, s. 242.

⁴⁹ Tanman, a.y.

⁵⁰ A.y.

bilindiğini, Dâhiliye Nezâreti'nin R. 1301/1885-86 târihli istatistik cetvelinde de tekkede 5 erkek ile 5 kadının barındığı şeklindeki bilgilerden hareketle, bu tekkede meşîhâtın Sivâsîlik'ten Sünbülîlik'e intikal ettiğini; ancak *Mecmuâ-i Tekâyâ*'daki kayıta Eyüp'teki Sivâsî tekkesinde Sivâsîliğin yaşatıldığı, bayram haftalarında Sünbülî âyînine yer verildiğini belirtmektedir⁵¹. Tanman'ın tespit ettiği "Eyüb Ensâri'de Abdülehad Nûrî Tekkesi" şeklindeki kayıta söz konusu edilen tekke müstakil bir tekke değil muhtemelen yine Sivâsî'nin bir tekke vazifesi de gören evi olmalıdır.

Netice olarak bir Sivâsî Ocağı olarak hizmet gören bu mekânda Abdülbaki Efendi'nin de hizmet ettiği ve burada Sivâsîliğin yaşatıldığı söylenebilir.

III- TÜRBEŞİ VE BUGÜNKÜ DURUMU { TC "K- TÜRBEŞİ VE BUGÜNKÜ DURUMU" \ 1 }

Sivâsî-zâde Abdülbâkî Efendi'nin medfun olduğu türbe IV. Mehmed'in annesi Mahpeyker Vâlide Sultan (ö.1062/1651)'ın, Abdülmecîd-i Sivâsî'nin vefâtından iki yıl sonra gördüğü bir rüyâ üzerine kâhyası Behrâm Ağa nezâretiyle yaptırılmıştır⁵².

Türbede Abdülmecîd-i Sivâsî ile Abdülbâkî Efendi'nin sandûkası yan yana bulunmaktadır.

Hüseyin Vassâf bu türbede her iki bayramın son günlerinde meşâyih ve Hak âşiklarının toplanıp, sandûkalarını ortaya alarak etrâfında devrân ve zikir ettiklerinden ve zikredenlerin kalblerini heybetin istîlâ ettiğinden bahsetmektedir⁵³.

R. Ekrem Koçu türbe hakkında bilgi verirken kendi döneminde buranın çok harap bir hâlde olduğunu, tavanının çökmüş, içinin taş, toprak dolduğu ve duvarlarının da çökmek üzere olduğundan bahsetmekte, semt halkınca Abdülmecîd-i Sivâsî'nin türbesinin, "Büyük Türbe", Abdülehad Nûrî'nin türbesinin de "Küçük Türbe" diye

⁵¹ Tanman, a.y.

⁵² Nazmî, s. 188; Vassâf, III, 257; R. Ekrem Koçu, "Abdülmeccid Efendi" *İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul Yayınevi, İst. 1946, I/100-101; Ekrem Işın, "Abdülmeccid Sivasî" md., *DBİA*, İst. 1994, I, 53. Türbe tamam olduktan sonra, Mustafa Dede otuz yıldan fazla türbedârlık hizmetine devâm etmiş, vefât edince Sivâsî Efendi'nin kabrinin baş uçuna defnedilmiştir. (Nazmî, s. 189). Muhammed Nazmî'nin nakline göre Mustafa Dede'nin kabrinin türbenin içinde olması gerekir. Oysa türbenin içinde böyle bir kabir bulunmamaktadır. Bu durumda kabrin türbenin içinde değil de dışında olduğunu söyleyebiliriz. Zaten türbede hal-i hazırda iki sanduka yer almaktadır ki bunlarda Abdülmecîd-i Sivasî ve Abdülbâkî Efendilere aittir.

⁵³ Vassâf, III, 257.

meşhûr olduğunu söylemektedir⁵⁴. Türbe Sivas ve Ankara'da yaşayan bu aileden önde gelen kişilerin de müracaatları sonucu Vakıflar idâresi tarafından 1970 yılında aslına uygun bir tamirat yapılmış⁵⁵ ise de bilahare eski harap haline dönüşmüş, 1997 yılında kurulan Dernek kanalıyla bu engellenmiştir. Türbe hâlihazırda bakımlı ve tertemiz bir halde olup ziyaretçilere açıktır.

Şemseddin-i Sivasi'nin torunlarından ve Sivas'taki Şemsi dergahı son postnişini Hüseyin Şemsi Güneren'in oğlu M. Fatih Güneren Bey Koçu'nun bu tekkeyle ilgili *İstanbul Ansiklopedisi*'nde kara kalem resimleriyle verdiği resimlerin aynen o günkü durumu yansıttığını hatta resimlerde görülen çalılık gibi bitkilerin sarı açan yaban gülleri olduğunu söylüyor. Hatta bir gün abisi Mimar Mehmed Bey'in babasına “Nasıl etsek de maddi olanaksızlıklarımız içerisinde bu türbeleri tamir ettiksek?” diye sorduğunda babası Hüseyin Şemsi Güneren'in “ Merak etme evladım, onlar büyük zatlardır. Kendileri ne zaman isterlerse, o zaman türbelerini tamir ettirirler” diye cevap verdiğini aktardıktan sonra babasının üzüldüğü noktanın türbeler etrafındaki vakıf arazinin, geçmiş dönemlerde şahsi mülkiyete geçirilip satılması olduğunu tarafımıza aktarmıştır.

Fındıklılı Abdülmecîd-i Sivâsî'nin türbesinin bulunduğu bahçenin hazîresinde Halvetî tarîkatının büyüklerinden ve bu âileye mensup seksen kadar zevâtın mezarlarının bulunduğu bahsetmektedir⁵⁶.

Nişancı Mehmed Paşa Tekkesi şeyhi Şemsiyye büyüklerinden Şeyh Abdülbâki Efendi'nin (ö.1166) Rûmeli Hisârı'ndayken vefât etmesi üzerine, kışın şiddetli olmasından dolayı naklinin mümkün olmamasından, babası ve dedesinin bulunduğu hazîreye değil de Rûmeli Hisârı yakınındaki “şehidlik” kabristanına gömüldüğüne dâir rivâyet⁵⁷ Şemsî-Sivâsî âilesine mensup meşâyih ve mürîdânın bu türbenin bulunduğu bahçenin hazîresinde gömülmesi gibi bir geleneğin olduğunu düşündürmektedir.

⁵⁴ Koçu, “Abdulmecid Efendi”, I, 101.

⁵⁵ Tanman, “Sivâsî Tekkesi”, I, 17.

⁵⁶ Fındıklılı İsmet Efendi, *Tekmîletü's-Şekaik fi Hakkı Ehli'l-Hakaik*, (nşr. Abdülkadir Özcan), Çağrı Yay., İst. 1989, s. 489; İsmet Efendi bir başka yerde de bunların sayısının yirmi olduğunu söylüyor. bk. s. 381.

⁵⁷ Bk. Fındıklılı, s. 496.